

Aldona Ścibisz

Spostrzegane wsparcie i sympatia rówieśników, a style radzenia sobie ze stresem przez młodzież licealną

Perceived social support, peers sympathy and coping styles among the high school students

Instytut Psychologii
Uniwersytet Jagielloński

Wprowadzenie

Podstawowymi elementami świata dorastających wymienianymi przez nich są rodzina oraz rówieśnicy i nauczyciele (por. Worsztynowicz, 2001). Akceptacja kolegów oraz przynależność do grupy są dla adolescenta niezwykle ważne. Tymczasem badania wskazują, że co czwarty uczeń nie czuje się w szkole bezpiecznie i nie ma poczucia akceptacji. Blisko połowa badanych uważa, że klasa nie jest im życzliwa i pomocna. Prawie 30% podaje, że było sprawcą lub ofiarą przemocy, miało także poczucie osamotnienia. Wraz z wiekiem zmniejsza się odsetek osób uważających, że uczniowie się lubią (Wojnarowska-Sołdan i in., 2000).

W konfrontacji z trudnościami i stresem ważnymi zasobami młodzieży są odczuwane wsparcie, dobre relacje z rówieśnikami, a także styl radzenia sobie. Czasami jed-

na część sieci społecznej może częściowo kompensować trudności dotyczące innych jej części. Akceptująca grupa rówieśnicza może neutralizować negatywne konsekwencje wynikające z problemów rodzinnych i odwrotnie (por. przegląd badań za: Goldstein i in., 2005).

Style radzenia sobie ze stresem (*coping*). Model Normana Endlera i Jamesa Parkera

Endler i Parker, opierając się na interakcyjnym modelu teoretycznym, interpretują działania podejmowane w sytuacji trudnej jako wynik interakcji cech sytuacji i stylu radzenia sobie prezentowanego przez jednostkę. Zgodnie z opracowanym przez nich rozróżnieniem (1994, za: Szczepaniak i in. 1996) styl skoncentrowany na zadaniu dotyczy podejmowania wysiłku zmierzające-

go do pokonania problemu przez poznawcze przekształcenia, próby zmiany sytuacji, planowanie rozwiązania. Styl skoncentrowany na emocjach prezentują osoby skupiające się w trudnej sytuacji na sobie i na własnych przeżyciach. Osoby te myślą życzeniowo, obwiniają się, skupiają na swoich fizycznych dolegliwościach. Styl skoncentrowany na unikaniu to styl osób powstrzymujących się od przeżywania i doświadczania trudnej sytuacji poprzez angażowanie się w czynności zastępcze (np. ucieczkę w sen, oglądanie telewizji) lub przez poszukiwanie kontaktów towarzyskich.

Wsparcie społeczne

Termin ten bywa definiowany jako „pomoc dostępna jednostce w sytuacjach trudnych” (Sarason 1982, za: Chudzicka-Czupała, 2004). Dotyczy istnienia osób troszczących się, ceniących i lubiących wspieraną osobę, która ma poczucie, że może na nich liczyć (Sarason, 1983 za: Bartosz, 1992). Sęk (1986, 1990 za: Mazurkiewicz, 1997) określa wsparcie społeczne jako rodzaj interakcji społecznej polegającej na wymianie informacji, emocji i dóbr materialnych w sytuacji trudnej. Skuteczność tej interakcji zależna jest od dopasowania pomocy do potrzeb wspieranego. Zbyt szeroki jej zakres może obniżać poczucie własnego sprawstwa, powodować dyskomfort związany z byciem w roli wspomaganego i zachowania ucieczkowe (Sęk, 2000.; Chudzicka-Czupała, op. cit.).

Pod względem treści wymiany społecznej można mówić o wsparciu emocjonalnym

(przekazywanie emocji podtrzymujących, uspokajających, zapewniających o sympatii i trosce wobec wspieranej osoby), informacyjnym, poznawczym (wymiana informacji, ułatwienie zrozumienia sytuacji), wsparciu wartościującym (podkreślenie znaczenia, wartości osoby wspieranej), wsparciu instrumentalnym (pomoc rzeczowa lub usługi) oraz wsparciu duchowym (ukazanie sensu cierpienia, życia i śmierci, najczęściej w ramach opieki hospicyjnej) (por. Sęk, Cieślak, 2005; Kmieciak-Baran, 1995).

Pozycja zajmowana w grupie rówieśniczej

W okresie dorastania tworzą się wewnętrzne wzorce interakcji społecznych, przekonanie młodych ludzi m.in. o dostępności wsparcia. Dla młodzieży ogromne znaczenie posiada fakt przynależenia do grupy i zajmowania w niej określonej pozycji, która definiuje charakter relacji z pozostałymi członkami grupy. Jeżeli umacniają one poczucie własnej wartości i kompetencji, to młody człowiek będzie podejmował bardziej aktywne działania wobec trudności postrzeganych raczej jako wyzwanie. Tymczasem porażki na polu kontaktów społecznych wywołują lęk, który jako emocja negatywna, wzmacnia bardziej świadomość siebie niż sytuacji zewnętrznej i obniża poziom funkcjonowania w sytuacjach trudnych, postrzeganych jako zagrażające (Holahan i Moos, 1987, za: Ptacek, 1999; Lemos, 2002).

W obrębie klasy szkolnej można wyodrębnić zazwyczaj kilka grup uczniów (Ekiert-Grabowska, 1984). Uczniowie akceptowani (gwiazdy socjometryczne) otrzymują dużo wyborów pozytywnych i niewiele lub żad-

nych wyborów negatywnych. Występują wobec nich silnie pozytywne postawy. Czują się w klasie bezpieczne i przejawiają dużą aktywność.

Osoby akceptowane przeciętnie są raczej lubiane, choć nie zajmują szczególnie wysokiego miejsca w strukturze grupy. Klasa nie dostarcza im ani silnie pozytywnych ani silnie negatywnych bodźców. Do osób o statusie niezrównoważonym (kontrowersyjnych) część grupy ma stosunek pozytywny, część zaś negatywny. Ich sytuacja z punktu widzenia rozwoju społecznego nie jest korzystna.

W każdej klasie funkcjonują także osoby nieakceptowane. Mają one niewielkie szanse na prawidłowy rozwój osobowości i odpowiedni kierunek oraz dynamikę procesów socjalizacji (Lipman op. cit., s. 225), znajdują się zatem w obszarze ryzyka. Do tej grupy zalicza się uczniów izolowanych, uzyskujących bardzo mało wyborów (w ogóle) lub nie uzyskujących żadnych wyborów. Nie wierzą, że potrafią radzić sobie w trudnych sytuacjach (uciekają w chorobę, obwiniają się), spodziewają się niepowodzenia w podejmowanych działaniach. Ich kontakty z innymi zdominowane są przez lęk przed karą lub ośmieszeniem się (Deptuła, 1996).

Ostatnia kategoria to uczniowie odrzuceni. Przebywanie w klasie jest dla nich źródłem negatywnych doświadczeń i frustracji. W badaniu socjometrycznym otrzymują dużo wyborów negatywnych i brak lub bardzo niewiele pozytywnych (Lipman, op. cit.). Doświadczają jawnej niechęci grupy. Cechuje ich najniższy poziom samoakceptacji. Z trudnościami radzą sobie poprzez zewnętrzną atrybucję przyczyn niepowodzeń

lub zaprzeczeniem wartości nieudanych zadań.

Problematyka badań

Przeгляд literatury prowadzi do kilku istotnych przesłanek postawionych dalej hipotez. Mianowicie, przynależność do grupy oraz zajmowana w niej pozycja mają dla młodzieży istotne znaczenie oraz wpływają na interpretację napływających sygnałów (np. o potencjalnych trudnościach). Ponadto, osoby cieszące się popularnością w grupie umieją podejmować trafne decyzje, lepiej radzą sobie w sytuacjach konfliktowych w porównaniu do osób nieakceptowanych. W procesie radzenia sobie z trudnościami ogromną rolę odgrywają różnego typu zasoby posiadane przez jednostkę, w tym wsparcie społeczne. Należałoby zastanowić się, jak zestawienie dwóch ważnych wymiarów społecznego funkcjonowania młodzieży, jakim jest niewątpliwie wsparcie oraz relacje z rówieśnikami określa sposób radzenia sobie. Można oczekiwać, na podstawie literatury, że w sytuacji gdy jedna z tych sfer funkcjonuje prawidłowo, może to równoważyć braki w drugiej sferze. Interesujące wydaje się pytanie o to co się dzieje, gdy obie sfery funkcjonują źle lub wyjątkowo dobrze.

Hipotezy

- I. Osoby w różnym stopniu lubiane w klasie prezentują odmienne style radzenia sobie ze stresem.
 - Osoby najbardziej lubiane radzą sobie bardziej zadaniowo lub/i poszukują kontaktów społecznych bardziej od osób izolowanych i odrzucanych.

- Osoby izolowane i odrzucone w sytuacji stresu stosują radzenie sobie skierowane na emocje lub/i angażują się w czynności zastępcze bardziej od gwiazd socjometrycznych.

II. Osoby spostrzegające różnej wielkości wsparcie prezentują odmienne style radzenia sobie ze stresem.

- Osoby o najwyższym spostrzeganym wsparciu poszukują w trudnej sytuacji kontaktów społecznych bardziej od osób o niskim wsparciu.
- Osoby o niskim spostrzeganym wsparciu radzą sobie ze stresem przez angażowanie się w czynności zastępcze lub/i stosują coping emocjonalny bardziej od osób o wysokim wsparciu.

III. Wsparcie modyfikuje wpływ sympatii grupy na rodzaj podejmowanego *copingu*

- Osoby odrzucone i izolowane o najniższym wsparciu radzą sobie ze stresem przez angażowanie się w czynności zastępcze lub/i stosują coping emocjonalny w najwyższym stopniu.
- Osoby lubiane w grupie i jednocześnie o najwyższym wsparciu radzą sobie ze stresem przez poszukiwanie kontaktów społecznych.
- Osoby o wysokim wsparciu i bardzo lubiane oraz osoby o niskim wsparciu i nielubiane mniej zadaniowo radzą sobie od osób, które są bardzo lubiane, a mają małe wsparcie (lub są nielubiane, ale mają duże wsparcie).

Metoda

1. Osoby badane

Badanie zostało przeprowadzone w dziesięciu klasach drugich dwóch krakowskich liceów ogólnokształcących. Przebadano 318 uczniów, w tym 202 dziewczyny i 116 chłopców w wieku 17-18 lat ($M=17,8$; $SD=3,9$). W poszczególnych analizach liczebność wykorzystywanej próby ulegała zmniejszeniu ze względu na wykluczenie osób nieposiadających ojca (15 osób), chłopaka/dziewczyny (181 osób) czy przyjaciela (9 osób).

Sposób doboru osób badanych do grup o różnych statusach socjometrycznych:

Pozycja socjometryczna S = liczba wyborów otrzymanych/ $d(N-1)$

d - dozwolona liczba wyborów lub przeciętna

N – liczebność grupy.

Pozycja ta została określona zarówno dla otrzymanych wyborów pozytywnych jak i negatywnych. Dla uzyskania pełnego obrazu konieczne jest skonfrontowanie pozycji pozytywnej z negatywną. Temu celowi służyło stworzenie statusu głównego. Powstawał on w następujących etapach: obliczenie wskaźnika pozycji socjometrycznej pozytywnej i negatywnej dla każdej osoby badanej; podzielenie osób badanych pod względem pozycji (oddzielnie pozytywnej i negatywnej) na grupy obejmujące około 20% całej próby. Kryterium 20% zostało przyjęte arbitralnie, celem stworzenia grup osób wyraźnie różniących się między sobą poziomem akceptacji. Przypisano następnie każdej grupie wspólny status (bardzo niski - 0, niski - 1, przeciętny - 2, wysoki - 3, bardzo wysoki - 4). Status główny utworzono na pod-

stawie podawanych w literaturze definicji pozycji w grupie – gwiazd, przeciętnych, izolowanych i odrzucanych, jako wynik konfrontacji obu statusów składowych (negatywnego i pozytywnego). Skrótowno zależności te przedstawia tabela poniżej.

Tab. 1

2. Narzędzia

- Kwestionariusz Radzenia Sobie w Sytuacjach Stresowych (CISS) N.S. Endler, J.D.A. Parker, w polskiej adaptacji P. Szczepaniaka, J. Strelaua, K. Wrześniewskiego
- autorski kwestionariusz do pomiaru spostrzeganego wsparcia pochodzącego z różnych źródeł.

Wśród istniejących narzędzi do pomiaru wsparcia jedynie Skala Wsparcia Społecznego autorstwa K. Kmiecik-Baran (1995) mogłaby być adekwatna w przeprowadzonych badaniach młodzieży. Jednak opiera się ona na koncepcji Tardy'ego (1985, za: Kmiecik-Baran, 1995), w której nacisk jest położony na wsparcie pochodzące od określonych grup społecznych. Tymczasem, w prezentowanym badaniu, autorce zależało na oddzielnej analizie wsparcia od matki jak i ojca, a także chłopaka/dziewczyny, czy przyjaciela (jakkolwiek posiadanie przyjaciela nie zostało jednoznacznie zdefiniowane, pozostawiając interpretację tej relacji badany). Ponadto, skala Kmiecik-Baran zawiera stwierdzenia negatywne, co rodzi podejrzenie, że nawet po „odwróceniu” mogą odzwierciedlać inną jakość relacji niż wsparcie.

Traktowanie ich jako odwrotności wsparcia nie wydaje się być oczywiste.

Inne narzędzia także nie odpowiadają potrzebom prezentowanego badania. Kwestionariusz ISSB nie pozwala zebrać danych na temat źródeł wsparcia, poza tym odnosi się głównie do otrzymanego wsparcia, dodatkowo – w ciągu ostatniego miesiąca. Tymczasem w badaniu chciano dokonać pomiaru spostrzeganego wsparcia, bez ograniczeń czasowych. Z kolei Skala Wsparcia Społecznego (SWS) oparta o cztery rodzaje wsparcia wg House'a oraz przede wszystkim Kwestionariusz KWEP są adekwatne do badania osób dorosłych, zwłaszcza pracujących, nie zaś młodzieży. Wreszcie Kwestionariusz SSQ6R, nie wyróżnia rodzajów wsparcia ani nie jest przewidziany do analizy źródeł wsparcia. Także Berlińskie Skale Wsparcia Społecznego (BSSS) nie są odpowiednie do mierzenia wsparcia z uwzględnieniem źródła, z jakiego ono pochodzi.

W badaniu wykorzystano kwestionariusz własnej konstrukcji ze względu na potrzebę pomiaru wsparcia pochodzącego od różnych osób, rozpatrywanych oddzielnie. Na podstawie literatury i podawanych w niej definicji rodzajów wsparcia skonstruowano zestaw 28 pytań, z których 8 służyć miało pomiarowi wsparcia „doceniająco-mobilizującego” (alfa Cronbacha 0,88), 11 wsparcia emocjonalnego (0,9), a 9 „informacyjno-poznawczego” (0,9). Rzetelność kwestionariusza i skal została sprawdzona w dwóch pilotażach.

Badany wyraża poziom zgody z danym stwierdzeniem poprzez wpisanie cyfry 1-7 w rubryki opisane: „mama, tata, przyjaciel/

przyjaciółka, chłopak/dziewczyna, znajomi”. Jeżeli nie posiada danej osoby wtedy przekreśla tę rubrykę.

- Ankieta socjometryczna (zob. Aneks)

Celem wybrania właściwych pytań skonstruowano wersję pilotażową składającą się z 8 pytań (4 dotyczące wyborów pozytywnych, 4 wyborów negatywnych). Pilotaż przeprowadzono na 50 uczniach klas drugich liceum. Pytania dotyczyły wyboru dowolnej liczby osób z klasy, z którymi chciałoby się uczestniczyć we wspólnych aktywnościach. Uczniowie zostali poproszeni o krótkie uzasadnienie wyboru. Do ostatecznej wersji wybrano pytania, w których uzasadnienia odwoływały się do wymiaru lubienia-nielubienia. Odrzucono te, w których jako powód wyboru wskazywano wiedzę lub np. sumienność.

3. Procedura

Badanie przeprowadzono w kwietniu i maju 2007 r. podczas różnych lekcji, w klasach dzielonych na dwie grupy (każda około 15 osób). Uczniowie zostali poproszeni o zajęcie miejsc tak, aby jedna osoba siedziała w jednej ławce, w ten sposób wyeliminowano siedzenie w parach, co mogłoby znacznie zakłócić szczerłość i rzetelność udzielanych odpowiedzi. Ostatecznie badanie przeprowadzono w 20 podgrupach. Uzupełnienie stanowiło dobadanie osób nieobecnych w dodatkowym terminie. Kontrolowano wpływ kolejności przeprowadzania badania. Nie zaobserwowano żadnych różnic ze względu na ten czynnik.

Wyniki

Analizy statystyczne zostały wykonane przy użyciu pakietu statystycznego SPSS v.12.0. Przy analizach dotyczących wsparcia użyto skrótów. Skrót PZ oznacza sumę spostrzeganego wsparcia przyjaciela (P) i znajomych (Z), zaś R spostrzegane wsparcie rodziców – matki (M) i ojca (T).

1. Style radzenia sobie ze stresem osób o różnym statusie socjometrycznym

Analizy oparto o trzy wskaźniki – pozytywną i negatywną pozycję socjometryczną, oraz statut główny (gwiazdy vs nieakceptowani). W przypadku pozytywnej jak i negatywnej pozycji socjometrycznej osoby badane podzielono na trzy równe grupy ze względu na uzyskaną pozycję socjometryczną po około 33%. Następnie zastosowano analizę wariancji ANOVA oraz przeprowadzono analizę testów post hoc.

Zaobserwowano istotne efekty dla dwóch zmiennych – poszukiwania kontaktów społecznych ($F=3,36$; $df=2$; $p<0,05$) oraz *copingu* emocjonalnego ($F=2,98$; $df=2$; $p=0,05$). Osoby o wyższej pozytywnej pozycji socjometrycznej poszukują w stresie kontaktów społecznych częściej od osób o niższej pozytywnej pozycji ($p=0,05$) i średniej pozycji w grupie ($p<0,01$). Mniej zaś stosują *coping* emocjonalny od osób o najmniej pozytywnej pozycji ($p<0,05$). Potwierdza to też wynik, że osoby o najmniej negatywnej pozycji socjometrycznej w nieco mniejszym stopniu korzystają z emocjonalnego *copingu* od osób o średnio negatywnej pozycji ($p=0,07$). Gwiazdy socjometryczne korzystają z emocjonalnego *copingu* w istotnie mniejszym stopniu od osób nieakceptowa-

nych ($t=2,47$; $df=117$; $p<0,05$).

2. Style radzenia sobie ze stresem osób o różnym poziomie spostrzeganego wsparcia społecznego

Przed porównaniem grup osób o różnym poziomie wsparcia pod względem stylów radzenia sobie sprawdzono, czy istnieją związki między poszczególnymi rodzajami *copingu*, a wsparciem pochodzącym z różnych źródeł. Wsparcie R koreluje ujemnie ($r=-0,14$; $p<0,05$), a wsparcie PZ pozytywnie ($r=0,14$; $p<0,05$) z emocjonalnym *copingiem*. Ponadto, wsparcie T koreluje bardzo słabo, jednak istotnie z *copingiem* emocjonalnym ($r=-0,14$; $p<0,05$), a wsparcie M jest nieistotne. Zaobserwowano także bardzo słabe korelacje wsparcia P i Z z emocjonalnym *copingiem* (obie: $r=0,12$; $p<0,05$). Ponadto, im bardziej osoby badane chcą większego wsparcia (zarówno R: $r=0,34$ jak i PZ: $r=0,31$; obie na poziomie $p<0,001$), tym bardziej radzą sobie ze stresem emocjonalnie.

Im wyższe spostrzegane wsparcie (łączny wynik), tym wyższy poziom zadaniowego *copingu* ($r=0,25$; $p<0,001$). Wsparcie od M koreluje nieco słabiej ($r=0,18$; $p<0,01$) od wsparcia T ($r=0,24$; $p<0,001$). Podobnie korelacja zachodzi także ze wsparciem Z ($r=0,15$; $p<0,05$). Jedyne związki zaangażowania się w czynności zastępcze ze wsparciem dotyczy wsparcia od P i zbliżył się do poziomu istotności statystycznej ($r=0,11$; $p=0,07$). W umiarkowanym stopniu wzrasta stopień poszukiwania kontaktów społecznych w sytuacji stresowej wraz ze wzrostem wsparcia (sumarycznym) ($r=0,33$; $p<0,001$). Wsparcie M nieco silniej ($r=0,18$; $p<0,01$), ale przede wszystkim istotnie koreluje w porównaniu ze wsparciem T, które za-

ledwie zbliżyło się do istotności statystycznej ($r=0,1$; $p=0,07$). Najsilniej koreluje wsparcie P ($r=0,43$; $p<0,001$).

Porównanie osób o różnym poziomie wsparcia pod względem prezentowanego stylu *copingu*

Dokonano analiz oddzielnie dla wsparcia R i PZ. Osoby badane podzielono na trzy grupy (po 33,3%) najpierw wg wielkości wsparcia R, a następnie wg wsparcia PZ. Zastosowano analizę wariancji ANOVA oraz przeprowadzono analizę testów post hoc.

W zakresie unikowego stylu – angażowania się w czynności zastępcze – zaobserwowano różnice ze względu na wielkość wsparcia R: osoby o najwyższym spostrzeganym wsparciu rodziców bardziej korzystają z tego stylu radzenia sobie od osób ze średnim wsparciem ($p=0,07$), zaś w zakresie poszukiwania kontaktów społecznych zarówno ze względu na wsparcie R jak i PZ osoby o najniższym wsparciu w najmniejszym stopniu korzystają z tego rodzaju *copingu* ($p<0,05$). Z kolei pod względem *copingu* emocjonalnego grupa osób o najniższym wsparciu rodziców korzysta w wyraźnym większym stopniu z tego stylu od grupy osób o najwyższym wsparciu R. Choć różnica ta nie osiągnęła poziomu istotności statystycznej ($p=0,15$) warto ją odnotować, ze względu na przeciwny kierunek w porównaniu do wsparcia PZ, które jeśli jest bardzo wysokie to wiąże się z większym wykorzystaniem tego stylu radzenia sobie, niż u osób o niskim wsparciu PZ ($p<0,05$). W zakresie korzystania z zadaniowego stylu osoby o najniższym wsparciu R stosują go znacznie

rzadziej od osób o umiarkowanym ($p < 0,05$) i wysokim wsparciu R ($p < 0,01$). Podobnie zależność ta przedstawia się w odniesieniu do najwyższego wsparcia PZ ($p = 0,08$).

3. Interakcja spostrzeganego wsparcia i sympatii grupy (pozycji w klasie)

Sprawdzano czy wielkość wsparcia modyfikuje wpływ pozycji w grupie (sympatii grupy) na podejmowany rodzaj *copingu*. W przypadku *copingu* emocjonalnego oraz zadaniowego brak istotnych efektów. Natomiast istotna interakcja zachodzi w odniesieniu do podskal stylu unikowego ($F = 3,4$; $df = 2$; $p < 0,05$). Wsparcie modyfikuje wpływ pozycji w klasie (sympatii) na poszukiwanie kontaktów społecznych w stresie.

Rys. 1

Między niskim a średnim poziomem wsparcia u osób odrzucanych i izolowanych *coping* społeczny istotnie wzrasta ($p < 0,01$), by następnie, powyżej wsparcia umiarkowanego, mimo jego wzrostu zachować stały poziom. Analiza kontrastów wykazała, że wahania poziomu tego *copingu* w grupie „gwiazd” nie są istotne. Gwiazdy oraz osoby o złej pozycji przy takim samym niskim poziomie wsparcia prezentują różne poziomy tego *copingu*; gwiazdy istotnie wyższy od osób nieakceptowanych ($p = 0,05$). Przy umiarkowanym wsparciu, choć zależność odwraca się, to nie jest istotna. Przy najwyższym wsparciu ich wyniki w *copingu* zrównują się.

Również w odniesieniu do *copingu* unikowego przez czynności zastępcze zaobserwowano interakcję poziomu wsparcia

i pozycji wśród rówieśników, która zbliżyła się do poziomu istotności statystycznej. Wysokość zajmowanej pozycji w klasie modyfikuje wpływ wsparcia na angażowanie się w czynności zastępcze w stresie ($F = 2,65$; $df = 2$; $p = 0,07$).

Rys. 2

Warta uwagi jest odwrotna zależność między poziomem *copingu* zastępczego w przedziale od wsparcia umiarkowanego do wysokiego. Poniżej wsparcia umiarkowanego poziom *copingu* przez angażowanie się w czynności zastępcze kształtował się podobnie u osób o różnej pozycji w klasie – nieistotnie wzrastał w przedziale od niskiego do umiarkowanego wsparcia. Powyżej umiarkowanego poziomu w grupie osób odrzucanych i izolowanych *coping* wciąż rośnie, a w grupie „gwiazd” obniża się. Gwiazdy o wysokim wsparciu uzyskują istotnie niższe wyniki w tym stylu zarówno od osób nieakceptowanych o wysokim wsparciu ($p < 0,01$), jak i od gwiazd o wsparciu umiarkowanym ($p < 0,05$).

4. Dodatkowo zaobserwowane efekty

Zaobserwowano następujące różnice między poziomami spostrzeganego wsparcia zależnie od źródła (test t dla prób zależnych). Spostrzegane wsparcie od przyjaciela jest wyższe od wsparcia od matki ($t = 4,7$) i ojca ($t = 11,5$; obie różnice $p < 0,001$; $df = 293$). Wsparcie od matki jest wyższe od wsparcia od ojca ($t = 9,2$; $df = 293$; $p < 0,001$) i od znajomych ($t = 11,84$; $df = 293$; $p < 0,001$), a ojciec wspiera bardziej niż znajomi ($t = 3$; $df = 293$; $p < 0,01$), czyli w skrócie: $P > M > T > Z$.

Istnieją także istotne różnice ze względu na potrzebę większego wsparcia zależnie od źródła, z jakiego ma ono pochodzić. Wszystkie poniższe różnice są wysoko istotne na poziomie $p < 0,001$; $df = 293$. Młodzież chce otrzymywać większe wsparcie od ojca niż od matki ($t = 3,72$), przyjaciela ($t = 8,6$) i od znajomych ($t = 7,55$). Natomiast większe wsparcia matki badani chcieliby otrzymywać w porównaniu do takiej potrzeby wyrażanej wobec przyjaciela ($t = 5,73$) i znajomych ($t = 4,64$). W skrócie można to zapisać $T > M > (P=Z)$.

Wśród badanych posiadających chłopaka/dziewczynę (Ch/Dz) ocena wsparcia płynącego od tej osoby jest najwyższa (w porównaniu do wsparcia R i PZ na poziomie $p < 0,001$). Od Ch/Dz badani chcą też większego wsparcia niż od P ($t = 3,5$) czy Z ($t = 3,4$; obie $p = 0,01$, $df = 131$), a na równi z potrzebą większego wsparcia M. Jedyną osobą, od której chcą jeszcze większego wsparcia jest ojciec ($t = 3$; $p < 0,01$).

Spostrzegane wsparcie społeczne a sympatia klasy

Sprawdzano czy istnieją związki między spostrzeganym wsparciem, a pozycją socjometryczną (sympatią/odrzuconiem) oraz jeśli związki takie istnieją to ze wsparciem których osób. Zmienne obrazujące pozycję zajmowaną w klasie nie korelują ze wsparciem M, a bardzo istotnie korelują ze wsparciem T. Im jest wyższe, tym wyższa pozytywna pozycja ($r = 0,16$; $p < 0,01$), a niższa pozycja negatywna w klasie badanego ($r = -0,14$; $p < 0,05$). Podobnie, choć jeszcze słabiej,

układają się zależności ze wsparciem P (pozytywna pozycja: $r = 0,1$, $p = 0,07$; negatywna: $r = -0,13$, $p < 0,05$) oraz Z (pozytywna pozycja $r = 0,12$; $p < 0,05$; negatywna $r = -0,1$; $p = 0,08$). Brak istotnych związków z potrzebą większego wsparcia.

Porównano także osoby o różnym statusie głównym, najpierw pod względem wsparcia każdego z rodziców oddzielnie. Zaobserwowano istotny efekt główny dla wsparcia ojca ($F = 4,4$; $df = 3$; $p < 0,01$) i nieistotny dla wsparcia matki. Wsparcie, jakie „gwiazdy” otrzymują od ojca, jest istotnie wyższe od wsparcia otrzymywanego przez osoby odrzucane przez klasę ($p < 0,05$). Brak różnic w zakresie wsparcia PZ ($F = 1,87$; $df = 3$; $p = 0,14$).

Dyskusja

1. Styl radzenia sobie ze stresem a sympatia grupy

Hipoteza mówiąca, że osoby izolowane i odrzucane stosują radzenie sobie skierowane na emocje lub/i angażują się w czynności zastępcze bardziej od gwiazd socjometrycznych uzyskała potwierdzenie w części dotyczącej stosowania *copingu* emocjonalnego przez osoby zajmujące niższą pozycję w klasie. Poparcia tej hipotezie dostarczyły analizy przeprowadzone według wszystkich wyodrębnionych wskaźników pozycji w grupie. Uzyskane wyniki zgodne są z literaturą przedmiotu sugerującą, że osoby niepopularne wśród rówieśników są bardziej nastawione egocentrycznie (Tyszkowa, 1986), czyli można się spodziewać, że w trudnej sytuacji są bardziej pochłonięte własnym stanem emocjonalnym, mniej natomiast kon-

centrują się na próbach spojrzenia na sytuację problemową z różnych perspektyw w porównaniu do „gwiazd” i są mniej skłonne do konfrontacji z problemem.

Przeprowadzone badanie potwierdziło przypuszczenia dotyczące stosowania *copingu* unikowego polegającego na poszukiwaniu kontaktów społecznych przez osoby często wybierane przez rówieśników w przeciwieństwie do osób wybieranych rzadko.

2. Styl radzenia sobie ze stresem, a spostrzegane wsparcie społeczne

Hipoteza, zgodnie z którą osoby o najwyższym spostrzeganym wsparciu poszukują w trudnej sytuacji kontaktów społecznych bardziej od osób o niskim wsparciu została potwierdzona. Wynik ten wydaje się intuicyjne zrozumiały. Skoro młodzież uważa, że otrzymuje wysokie wsparcie od określonych osób, to prawdopodobne jest, że właśnie ku sferze społecznej będzie się zwracać podczas przeżywanych trudności. Zastanawia dlaczego tylko wsparcie ojca nie wchodzi w związek z takim *copingiem*. Prawdopodobnie, jeśli młodzież posiada wspierającego przyjaciela, chłopaka/dziewczynę, to przede wszystkim do nich kieruje się w trudnościach. Nieco niepokoi, że można to powiedzieć raczej o osobach spoza rodziny niż o rodzicach, a zwłaszcza o ojcu.

Hipoteza mówiąca, że osoby o niskim spostrzeganym wsparciu radzą sobie ze stresem przez angażowanie się w czynności zastępcze lub/i stosują *coping* emocjonalny bardziej od osób o wysokim spostrzeganym wsparciu nie została potwierdzona. Jest to nieco zaskakujący wynik w kon-

tekście wsparcia rozumianego jako zasób wzmacniający samoocenę czy poczucie kontroli nad sytuacją. Znikomość, czy wręcz brak wspierających więzów społecznych wydawała się być wystarczającą przesłanką by oczekiwać mniej konfrontacyjnej postawy wobec problemu, tj. raczej *copingu* emocjonalnego czy przez angażowanie się w czynności zastępcze.

Zgodny z hipotezą jest jedynie wynik odnośnie wsparcia ojca. Mianowicie, im większe wsparcie od ojca spostrzega osoba badana, w tym mniejszym stopniu korzysta z *copingu* emocjonalnego. Natomiast odwrotna zależność występuje w przypadku spostrzeganego wsparcia przyjaciela, a także wsparcia od znajomych. Istotne wydaje się zatem źródło wsparcia. Warto zauważyć, że wsparcie otrzymywane od matki nie wchodzi nawet w tak słaby związek. Pozostaje pytanie, dlaczego jedynie wsparcie matki nie odgrywa tu roli, a wsparcie spoza rodziny działa odwrotnie niż wsparcie ojca? Być może wsparcie PZ umożliwiła większą koncentrację na swoim stanie wewnętrznym przez intensywność emocjonalną relacji w adolescencji. Z kolei specyfika wspierających relacji z ojcem może mieć raczej mobilizujący charakter.

Z przypuszczeniami tymi zgodna jest obserwacja, że im większe wsparcie przede wszystkim ojca, ale też wsparcie od matki i znajomych, tym bardziej badany stosuje *coping* zadaniowy. Dodatkowo, występuje on bardziej u osób o wyższym wsparciu rodziców. Tymczasem, wsparcie od przyjaciela oraz wsparcie dziewczyny/chłopaka w ogóle nie odgrywa podobnej roli. Zarówno przyjaciel jak i dziewczyna/chłopak to dla

nastolatka osoby wiążące się silnie ze sferą emocjonalną. Jeśli przyjąć, że wsparcie należy do repertuaru działań mających regulować stan emocjonalny w sytuacji trudnej, to tym samym nie ułatwia koncentracji na możliwym rozwiązaniu problemu. Wydaje się, że zarówno przyjaciel jak i dziewczyna/chłopak są dla adolescenta raczej źródłem intensywnych emocji, niż użytecznych wskazówek jako takich, które mogłyby mobilizować do dalszej aktywności. Tym samym wsparcie od tych osób może być raczej buforem wobec problemów niż katalizatorem ich rozwiązań.

Odwrotnie przedstawia się sytuacja w przypadku wsparcia ojca. Koreluje ono z zadaniowym stylem radzenia sobie wyraźniej niż wsparcie matki czy znajomych. Efekt ten jest zgodny z rozumieniem roli ojca jako osoby wpływającej na samoocenę, motywację oraz wprowadzającego dziecko w świat nauki, pracy, norm społecznych, zachęcającego do podejmowania wyzwań (Janczewska 2007; Levy-Shiff, 1999). Wszystko to wymaga właśnie zadaniowego nastawienia wobec trudności.

Warto także zaznaczyć, że im bardziej badana młodzież chciałaby otrzymać większe wsparcie w ogóle, tym bardziej w sytuacji trudnej korzysta z *copingu* emocjonalnego. Być może wynik ten wpisuje się w nurt traktujący wsparcie jako rodzaj emocjonalnego radzenia sobie z trudnościami (np. Terelak, 1997). Silniejsza koncentracja na doświadczanych negatywnych emocjach mogłaby tu zatem wywoływać silniejszą potrzebę uzyskania wsparcia otoczenia, które stanowiłoby środek redukcji negatywnych emocji. Owa koncentracja na negatywnych

emocjach każe też rozważyć pośredniczący wpływ neurotyzmu na obserwowany związek. Wreszcie, prawdopodobne jest, że to brak wspierających relacji wpływa negatywnie na ocenę swoich możliwości poradzenia sobie i w konsekwencji powodować może takie zachowania jak zamartwianie się, czy samoobwinianie.

3. Spostrzegane wsparcie i sympatia grupy, a styl radzenia sobie ze stresem

Hipoteza mówiąca, że istnieją różnice w stosowanym stylu radzenia sobie ze stresem zależnie od poziomu otrzymanego wsparcia i pozycji wśród rówieśników została potwierdzona, ale tylko w zakresie podskala *copingu* unikowego. Sympatia grupy rówieśniczej modyfikuje wpływ wielkości wsparcia na poszukiwanie kontaktów społecznych w sytuacji trudnej. Osoby nieakceptowane wraz ze wzrostem wsparcia w sytuacji stresu coraz bardziej poszukują kontaktów społecznych. Otrzymanie wsparcia jakby umożliwia im rozpoczęcie poszukiwań pomocy w sferze społecznej i to do tego stopnia, że zaczynają stosować ten *coping* na tym samym poziomie co „gwiazdy”. U tych ostatnich z kolei występują tylko nieistotne fluktuacje poziomu poszukiwania kontaktów społecznych zależnie od wielkości wsparcia. Jednak, co ważne, przy wysokim wsparciu poziom akceptacji przez grupę przestaje – jak się wydaje – odgrywać rolę. Osoby wysoko wspierane w identycznym stopniu poszukują kontaktów społecznych, niezależnie od zajmowanej pozycji w grupie. Z kolei przy niskim wsparciu różnice te są wyraźne – akceptacja grupy ma wtedy zna-

czenie. „Gwiazdy” w takiej sytuacji bardziej poszukują kontaktów niż nieakceptowani.

Trzeba pamiętać, że są to osoby otrzymujące wyraźne sygnały sympatii, co ułatwia im zwracanie się ku innym także w stresie. Inne wyjaśnienie może wiązać się z przypuszczeniem dotyczącym czynnika osobowości, a konkretnie wymiaru ekstrawersja-introwersja. Bycie popularnym wśród rówieśników wiąże się z ekstrawersją, dlatego można także oczekiwać, że osoby o takiej charakterystyce w trudnej sytuacji będą w naturalny sposób poszukiwać towarzystwa innych. W analogiczny sposób można próbować tłumaczyć zaistniały efekt w przypadku osób nieakceptowanych. Niższe od „gwiazd” poszukiwanie kontaktów społecznych przy małym wsparciu może wynikać albo z poczucia niedostępności albo z rzeczywistego nieistnienia takich kontaktów. Jednak w analizowanym przypadku bardziej prawdopodobne jest, że kwestia akceptacji przez grupę jest bliska stanowi faktycznemu, gdyż wynika z ocen kolegów badanego, a nie jest wynikiem metody typu *self-report*. Zatem nie jest to tylko rezultat specyfiki ich spostrzegania.

Drugi ważny wynik dotyczy radzenia sobie ze stresem przez angażowanie się w czynności zastępcze. Okazuje się, że tylko wysokie wsparcie wpływa odwrotnie na korzystanie z tego stylu w grupie gwiazd i osób nieakceptowanych. Ci ostatni stosują go wtedy znacznie bardziej od gwiazd, które po otrzymaniu większego niż umiarkowane wsparcia wyraźnie mniej angażują się w czynności zastępcze.

Wynik ten wydaje się zrozumiały, zwłaszcza w kontekście poprzednio analizowa-

nych efektów dotyczących radzenia sobie przez poszukiwanie kontaktów społecznych. Osoby o dużym wsparciu i jednocześnie mające bardzo dobrą pozycję w grupie, w sytuacji stresu zwracają się właśnie ku innym osobom, a nie uciekają w czynności zastępcze. Ważne jednak, że dzieje się tak tylko przy maksymalnie korzystnych warunkach społecznych (w warunkach tego badania), tj. jednocześnie najwyższym wsparciu i najwyższej pozycji w grupie. Nieakceptowani pomimo otrzymywania coraz większego wsparcia wciąż angażują się tak samo w czynności zastępcze. Warto zwrócić uwagę, że w przypadku osób nieakceptowanych w grupie wzrost wsparcia łączy się z pewnym wzrostem obu podstylów unikowego *copingu*.

Ponadto, pomimo rosnącego wsparcia gwiazdy wciąż w bardzo podobnym stopniu poszukują kontaktów, ale mniej się angażują w czynności zastępcze. Z kolei nieakceptowani, choć niezmiennie angażują się w czynności zastępcze, to jednocześnie coraz bardziej poszukują kontaktów społecznych. W przypadku obu grup wsparcie społeczne działa zatem korzystnie. Jedyne wyraźne różnice występują przy skrajnych wartościach wsparcia. Osoby nieakceptowane przy małym wsparciu mniej korzystają ze społecznego *copingu*, a przy dużym bardziej z czynności zastępczych od „gwiazd”.

4. Ku źródłom wsparcia – niepokojące sygnały

Analiza wielkości wsparcia spostrzeganego przez młodzież ze względu na źródło wykazała, że największe pochodzi od chłó-

paka/dziewczyny oraz przyjaciela. Młodzi nie deklarują w przypadku tych osób znaczącej potrzeby jeszcze większego wsparcia. Wynik ten jest zgodny z niektórymi badaniami wskazującymi, że właśnie rówieśnicy są przywoływani częściej od rodziców przez młodzież jako zapewniający jej wsparcie (Furman, 1987; Morrison i wsp., 1997 za: Boekaerts, 2002). Natomiast najniższe wsparcie badani spostrzegają od znajomych oraz od ojca. Ważne jednak, że w przypadku znajomych nie zgłaszają większej potrzeby wsparcia, natomiast w przypadku ojca zgłaszają ją najwyraźniej spośród wszystkich możliwych źródeł. Najistotniejsze i jednocześnie najbardziej niepokojące wydaje się, że tak ważna osoba, jaką jest ojciec, nie dostarcza młodzieży u progu dorosłości wystarczającego wsparcia, przynajmniej w ich odczuciu. Zrozumiałe jest, że w okresie rozpoczynanej późnej adolescencji młodzież zwraca się raczej w kierunku świata społecznego reprezentowanego przez rówieśników, kwestionuje autorytet dorosłych, tworzy związki przyjacielskie oraz preintymne i to właśnie w nich znajduje wsparcie. Jednak coraz większe „zadomowienie” w świecie zewnętrznym (wobec rodziny) nie powinno wykluczać odnajdywania i wśród bliskich pożądanego wsparcia.

Znaczenie tych wyników podkreśla też obserwacja, że wraz ze wzrostem wsparcia od ojca (a także od przyjaciela i znajomych) wzrasta akceptacja osoby badanej przez klasę. Warto zaznaczyć, że tylko wsparcie matki w taki związek nie wchodzi. Rodzi się zatem pytanie, dlaczego wsparcie wszystkich poza matką wiąże się z poziomem akceptacji w grupie?

Przyjacieli i znajomi, jako w naturalny sposób należący do „świata zewnętrznego” mogą być traktowani jako grupa równoległa do grupy klasowej. Skoro młody człowiek nie stworzył dobrych relacji z kolegami w klasie prawdopodobne jest, że także poza nią może mieć podobne problemy w relacjach z rówieśnikami i dlatego nie otrzymuje od nich dużego wsparcia. W takiej sytuacji pozycja zajmowana w nieformalnej strukturze klasy mogłaby stanowić swoisty „papierek lakmusowy” relacji z rówieśnikami w ogóle. Oczywiście, zdarza się także, że to sytuacja panująca w określonej klasie może być patologiczna, a problem leży nie w jednostce, ale w grupie. Jednak ryzykowne jest wysuwanie jednoznacznych wniosków na podstawie pojedynczego badania socjometrycznego.

Ojciec w literaturze (czerpiącej głównie z psychoanalizy) przedstawiany jest jako postać wprowadzająca dziecko w rzeczywistość społeczną, pozarodzinną, a także jako „najważniejszy inny” i przedstawiciel świata zewnętrznego. Znaczenie relacji z ojcem odnosi się do nauczania dziecka zdobywania równorzędnej pozycji wśród osób spoza rodziny, by potrafiło odnaleźć się w pozarodzinnych sytuacjach społecznych (por. Janczewska, 2007). Jeżeli młody człowiek nie posiada dobrych relacji z ojcem, zgodnie z tym ujęciem może mieć także problemy ze sferą relacji społecznych, którą ojciec symbolizuje. W przypadku matki nie istnieją podobne powiązania i być może dlatego w przeprowadzonym badaniu nie wystąpił taki związek.

Te ostatnie spostrzeżenia wspierają wyniki wskazujące, że osoby najbardziej lubiane, czy chociaż bardziej akceptowa-

ne w klasie spostrzegają wyższe wsparcie tylko od ojca, w porównaniu do osób nielubianych i odrzucanych przez klasę. Zaobserwowana prawidłowość wydaje się być ważnym wynikiem, ze względu na znaczenie umiejętności społecznych w dalszym życiu młodego człowieka. Jeżeli poprawa relacji z ojcem mogłaby przyczynić się do lepszego funkcjonowania wśród rówieśników, należałoby poświęcić odpowiednio dużo uwagi temu problemowi.

Streszczenie

Celem pracy była weryfikacja hipotez dotyczących istnienia związków między spostrzeganym wsparciem oraz zajmowaną pozycją w grupie rówieśniczej (sympatią rówieśników) z podejmowanym stylem radzenia sobie ze stresem. Badanie przeprowadzono wśród 318 uczniów drugich klas liceów ogólnokształcących. W badaniu wykorzystano polską adaptację Kwestionariusza Radzenia Sobie w Sytuacjach Stresowych (CISS) N.S. Endlera, J.D.A. Parkera, autorzski kwestionariusz do pomiaru spostrzeganego wsparcia oraz ankietę socjometryczną. Zgodnie z oczekiwaniami, osoby niepopularne w grupie rówieśniczej radzą sobie ze stresem w sposób wyraźnie emocjonalny. Spostrzegane wsparcie modyfikuje także wpływ zajmowanej pozycji w grupie na podejmowany *coping* unikowy w zakresie obu podstylów. Wsparcie umożliwia rozpoczęcie szukania pomocy poprzez kontakty społeczne osobom nieakceptowanym, a osobom wyjątkowo lubianym pomaga obniżyć poziom angażowania się w czynności za-

stępne. Ważny jest także zaobserwowany dodatkowo pozytywny związek między spostrzeganym wsparciem od ojca, a popularnością w grupie. Wsparcie to jako jedyne pozostaje także w ujemnym związku z emocjonalnym radzeniem sobie.

Słowa kluczowe: *coping*, klasa, młodzież, socjometria, wsparcie społeczne

Summary

The purpose of this study was to examine hypothesis about associations between perceived social support, peers sympathy and coping styles. Data was collected from a sample of 318 18-year-old second-year high school students. They completed polish adaptation of The Coping Inventory for Stressful Situations (CISS) by N. S. Endler, J. D. A. Parker, as well as author's Social Support Questionnaire and short sociometric questionnaire. According to expectations, unpopular adolescents use emotion-oriented coping with stress. Perceived social support modifies the peers sympathy influence on avoidance-oriented coping subscales. In stressful situations unpopular adolescents can apply to other people for help more willingly, when they feel supported. Whereas in very popular youngsters group social support decreases distraction. There are some additional, interesting effects. It is important to note, that perceived father's support is positively associated with popularity in peers group. What is more, only this support correlates negatively with emotion-oriented coping with stress.

Keywords: adolescents, classroom, *coping*, social support, sociometry

Bibliografia

1. Bartosz B. (1992). Niektóre zagadnienia wsparcia społecznego. Wsparcie społeczne w rodzinie i dla rodziny. [W:] Psychologiczne aspekty funkcjonowania w rodzinie (21-35). Wrocław: Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, 21-35.
2. Boekaerts M. (2002). Intensity of emotions, emotional regulation, and goal framing: How are they related to adolescents' choice of *coping* strategies? *Anxiety, Stress and Coping*, 15(4), 401-412.
3. Chudzicka-Czupała A. (2004). Bezrobocie. Różne oblicza wsparcia. Katowice: Wyd. UŚ.
4. Deptuła M. (1996). Koncepcja diagnozy rozwoju społecznego dzieci w klasach I-IV. Bydgoszcz: Wydawnictwo WSP.
5. Ekiert-Grabowska, D.: Techniki socjometryczne w pracy wychowawcy klas początkowych. Katowice UŚ, 1984.
6. Goldstein S.E., Davis-Kean P.E., Eccles J. (2005). Parents, peers, and problem behavior: A longitudinal investigation of the impact of relationship perceptions and characteristics on the development of adolescent problem behavior. *Developmental Psychology*, 41, 401-13.
7. Janczewska A. (2007). Jak brak ojca wpływa na osobowość dziecka? <http://wstroneojca.pl/content/view/213/40/>
8. Kmiecik-Baran K. (1995). Skala wsparcia społecznego. Teoria i właściwości psychometryczne. *Przegląd Psychologiczny*, 38, 1/2, 201-214.
9. Lemos M. (2002). Social and emotional processes in the classroom setting: A goal approach. *Anxiety, Stress & Coping*, 15, 383– 400.
10. Levy-Shiff R. (1999). Fathers' cognitive appraisals, *coping* strategies and support resources as correlates of adjustment to parenthood. *Journal of Family Psychology*, 13, 554-567.
11. Lipman L. (1993). Diagnoza i korekta stosunków społecznych w klasie szkolnej. *Psychologia Wychowawcza*, 3, 223-231.
12. Mazurkiewicz M. (1997). Dylematy podejścia kompetencyjnego w interwencji kryzysowej. [W:] Kubacka-Jasiecka D., Lipowska-Teutsch A. (red.), *Oblicza kryzysu psychologicznego i pracy interwencyjnej*. Kraków: Wyd. ALL, 159-168.
13. Ptacek J.T., Pierce G.R., Eberhardt T.L., Dodge K.L. (1999). Parental relationships and *coping* with life stress. *Anxiety, Stress, and Coping: An International Journal*, 12, 427-453.
14. Sęk H. (2000). *Spoleczna psychologia kliniczna*. Warszawa: PWN.
15. Sęk H., Cieślak R. (2005). Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane

koncepcje teoretyczne. [W:] Sęk H., Cieślak R. (red.), Wsparcie społeczne, stres i zdrowie. Warszawa: PWN, 29-49.

16. Szczepanik P., Strelau J., Wrześniewski K. (1996). Diagnoza stylów radzenia sobie ze stresem za pomocą polskiej wersji kwestionariusza CISS Endlera i Parkera. Przegląd Psychologiczny, 1, 39, 187-210.

17. Terelak J.F. (1997). Studia z psychologii stresu. Wydawnictwa Akademii Teologii Katolickiej. Warszawa.

18. Tyszkowa M. (1986). Zachowanie się dzieci szkolnych w sytuacjach trudnych. Warszawa: PWN.

19. Worsztynowicz A. (2001). Doświadczenie wsparcia społecznego a kształtowanie się poczucia koherencji. [W:] Sęk H., Pasikowski T. (red.) Stres – Zasoby - Zdrowie. Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.

20. Woynarowska-Sołdan M., Woynarowska B., Kokoszka I., Mazur J. (2000). Młodzież o szkole. Raport z badań wykonanych w 1998 roku. Warszawa.

ANEKS

I. Podskale autorskiego kwestionariusza do pomiaru spostrzeganego wsparcia pochodzącego od różnych osób

Wsparcie doceniająco-mobilizujące

Dodaje mi wiary w moje możliwości.

Nawet gdy coś kiepsko mi idzie nie pozwala mi się poddać.

Kiedy tracę wiarę w możliwość sukcesu zachęca mnie do podejmowania wysiłków.

Zachęca mnie żebym się nie zrażał(a) niepowodzeniami.

Dzięki tej osobie znajduję ochotę do dalszego działania.

Sprawia, że bardziej w siebie wierzę.

Wsparcie emocjonalne

Kiedy coś mi się nie udaje okazuje mi swoją opiekę/życzliwość.

W trudnych chwilach mam w niej/w nim oparcie.

Mogę z tą osobą porozmawiać o swoich problemach.

Dzielę się z nią /z nim swoimi przeżyciami.

*Krytykuje mnie, kiedy coś mi nie wychodzi. (Pozycja odwrócona, kontrola czy ob. nie wypełnia automatycznie kwestionariusza, bez czytania pytań)

Okazuje zrozumienie dla tego, co przeżywam.

Zależy jej/ jemu na moim dobrym samopoczuciu.

Daje mi odczuć, że jestem dla niej/ dla niego ważny(a).

Kiedy coś mi nie wychodzi potrafi mnie pocieszyć.

Wsparcie informacyjno-poznawcze

Kiedy tego potrzebuję mogę liczyć na jej/ jego radę.

Gdy czegoś nie rozumiem udziela mi potrzebnych informacji.

Proszę ją/ jego o opinię w ważnych dla mnie sprawach.

Daje mi użyteczne wskazówki.

Ufam tej osobie

Pomaga mi odnaleźć właściwy kierunek działania.

Dzięki niej/dzięki niemu potrafię spojrzeć na problem z innej perspektywy.

Dzieli się ze mną swoim doświadczeniem.

Zawsze mogę do niej/ do niego przyjść i pogadać.

Potrzeba większego wsparcia

Chciał(a)bym, by bardziej dodawał(a) mi wiary w moje siły.

Chciałabym, by okazywał(a) mi większą opiekę/życzliwość kiedy coś mi się nie udaje.

Chciał(a)bym, by bardziej rozumiał(a) co przeżywam.

Chciał(a)bym, by częściej udzielał(a) mi informacji gdy ich potrzebuję.

Chciał(a)bym móc bardziej liczyć na jej/jego radę.

II. Pytania ankiety socjometrycznej

Pytania dotyczące wyborów pozytywnych – rozpoznanie osób o wysokiej pozycji socjometrycznej:

1. Wymień osoby z Twojej klasy, z którymi najbardziej chciał(a) byś siedzieć w ławce.
2. Kogo z klasy zaprosił(a)byś najchętniej na swoje urodziny?

Pytania dotyczące wyborów negatywnych – rozpoznanie osób o niskiej pozycji socjometrycznej:

1. Wymień osoby z Twojej klasy, z którymi w najmniejszym stopniu chciał(a)byś siedzieć w jednej ławce.
2. Kogo z klasy nie zaprosił(a)byś na pewno na swoje urodziny?

Adres do korespondencji:

Mgr Aldona Ścibisz

Instytut Psychologii

Uniwersytet Jagielloński

Al. Mickiewicza 3

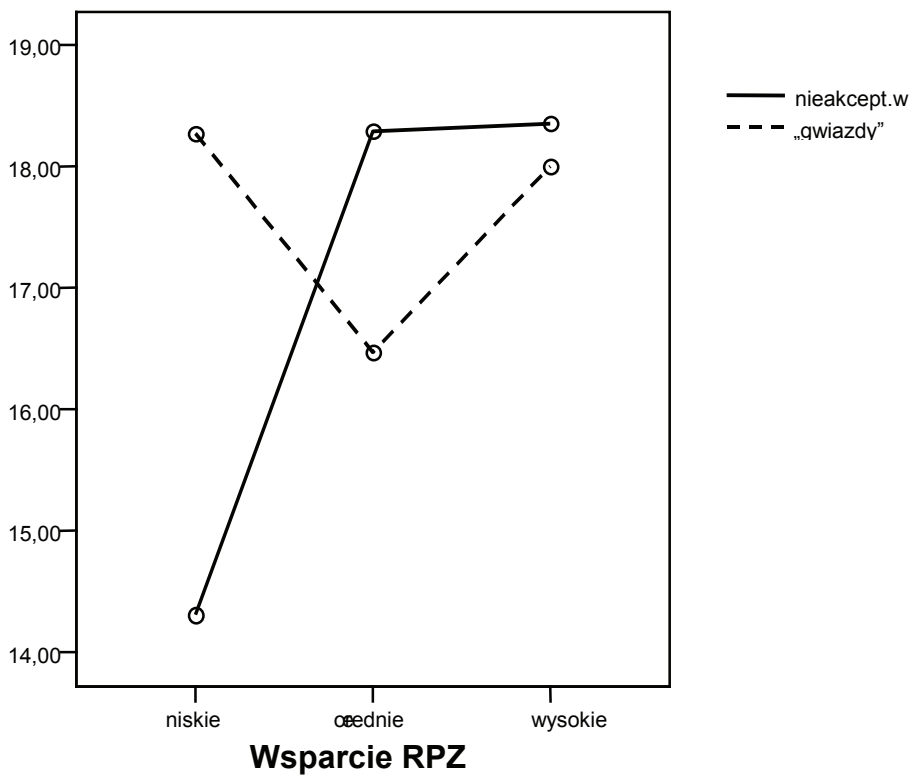
31-120 Kraków

Tabela 1. Definicje i liczebność grup statusowych

	Status główny	Symbol statusu głównego	Symbol statusu składowego		Częstość	Procent
Osoby wybitnie akceptowane	GWIAZDY	3	Stat. pozyt >2	Stat. negat =0	52	16,4
	PRZECIĘTNI	2	Stat. pozyt =2	Stat. negat <2	30	9,4
Osoby nieakceptowane	IZOLOWANI	0	Stat. pozyt <2	Stat. negat <2	31	9,7
	ODRZUCANI	1	Stat. pozyt =0	Stat. negat >2	36	11,3
				OGÓŁEM	149	46,9

Rysunek 1. Interakcja wsparcia i pozycji w grupie w przypadku stylu: poszukiwanie kontaktów społecznych

Oszacowane średnie brzegowe – poszuk. kontaktów spo³.

Rysunek 2. Interakcja wsparcia i pozycji w grupie w przypadku stylu: angażowanie się w czynności zastępcze

